

บทคัดย่อ

ขงจื้อกับผลงานศิลปะที่หลากหลายมุมมอง

ลัทธิขงจื้อเข้ามามีบทบาทด้านการเมือง สังคมและวิถีชีวิตของชาวจีนมาร่วมสองพันกว่าปี หลักปรัชญาของขงจื้อเน้นการจัดระเบียบสังคมและปลูกฝังจริยธรรมให้ชาวจีน มโนทัศน์ของขงจื้อ ยังเข้ามามีบทบาทต่องานศิลปะในหลายแง่มุม เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ลวดลายตกแต่งในประยุคศิลป์ และให้อิทธิพลแก่งานศิลปะของไทยด้วย

Abstract

Confucianism and Thai Arts

Confucianism as a Chinese ethical and philosophy system has become an important role in political, social, and philosophical in China around 2,000 years. The Philosophy of Confucianism focuses on Social Organization and Human Morality. The concept of Confucianism not only influenced on the actualization but also influenced in term of visualization in many aspects of Arts such as Mural Paintings, Architecture, and Decorative Arts Design. Because of the influential Confucianism, Thai Arts has also been affected.

ขงจื๊อกับผลงานศิลปะที่หลากหลายมุมมอง

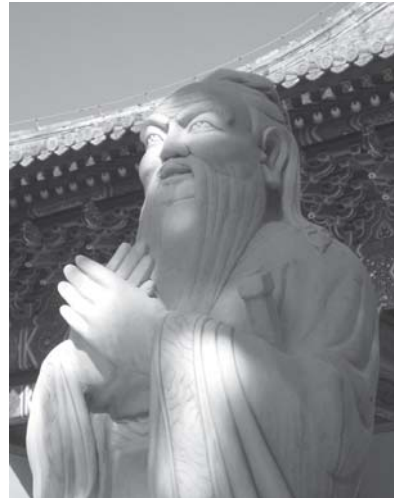
มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์*

คนทั่วไป รู้จัก “ขงจื๊อ” ผู้เป็นศาสดาของลัทธิขงจื๊อ เป็นนักปรัชญาเมธี และจัดระเบียบทางสังคมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวจีนมาร่วม 2,000 กว่าปี บทความนี้จะนำเสนอแนวคิดเชิงปรัชญาของลัทธิขงจื๊อในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลงานศิลปะและความเชื่อมโยงกับงานศิลปะของไทยในบางมุมมอง

ประวัติชีวิต

ขงจื๊อ เป็นนักปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ (ภาพที่ 1) ไม่เพียงชาวจีนในประเทศจีนเท่านั้น แต่รวมไปถึงชาวจีนโพ้นทะเล และประเทศที่รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีน เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม แม้ท่านจะล่วงลับไปแล้วร่วม 2,550 ปี แต่แนวคิดและหลักปรัชญาของท่านถูกนำมาปฏิบัติสืบต่อกันมากกว่าสองพันปี

ขงจื๊อ (551–479 ปีก่อนคริสตกาล) เกิดที่แคว้นหลู่ (ปัจจุบันอยู่ในมณฑลซานตง) ในขณะที่สงครามระหว่างนครรัฐเริ่มตั้งเค้า เล่ากันว่า ก่อนที่ขงจื๊อจะเกิด มีตัวกิลเลน (จี้หลิน) ปรากฏตัวต่อหน้ามารดาของท่าน ปากคาบแผ่นหยกที่มีตัวอักษรจารึกไว้ว่า “จะมีเด็กที่มีความใสบริสุทธิ์เหมือนแก้วถือกำเนิดขึ้นมา ราชวงศ์โจวจะล่มสลาย เด็ก

ภาพที่ 1

*รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

คนนี้จะมียุทธศาสตร์ที่เทียบเท่ากับกษัตริย์ แต่ไร้มงกุฎ/บัลลังก์¹ ชาวจีนเชื่อกันว่ากิเลนเป็นสัตว์มงคล และจะมาปรากฏตัวเมื่อผู้มีบุญมาเกิดเท่านั้น เรื่องเล่านี้เล่าสืบทอดกันมา จนดูเหมือนว่าจะกลายเป็นเรื่องจริงไป เป็นข้อยืนยันว่าชาวจีนแม้ได้มีตัวอักษรบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มากกว่าสามพันปีแล้ว แต่ก็ยังคงนิยมเรื่องเล่าเสริมแต่งเพื่อยกบุคคลผู้เป็นที่เคารพให้มีสถานภาพสูงส่งยิ่งขึ้น และเปรียบเสมือนผู้มีบุญมาเกิด

ขงจื้อมีบุคลิกอ่อนน้อมต่อมตน รักการศึกษาและฉายแววจริยมาตั้งแต่เยาว์วัย ในช่วงแสวงหาความรู้ ท่านได้มีโอกาสตรวจสอบจดหมายเหตุโบราณของราชสำนักโจว เกี่ยวกับเรื่องราวของกษัตริย์โบราณ พิธีกรรม และบรรพบุรุษของชาวโจวอย่างถี่ถ้วนและแก้ไขให้ถูกต้อง และมีโอกาสตรวจสอบประวัติศาสตร์ของนครรัฐหลู่ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านและนำข้อมูลมาเรียบเรียง เรียกว่า “ซุนชิว” ซึ่งกลายเป็น 1 ในคัมภีร์คลาสสิก 5 เล่ม ขงจื้อเองมักกล่าวเสมอว่า ท่านไม่ใช่ผู้แต่งหนังสือโบราณที่เป็นต้นกำเนิดของหลักปรัชญาจีน แต่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดเท่านั้น²

ขงจื้อเดินทางไปสั่งสอนแนวปรัชญาของท่านแก่เจ้านครรัฐต่างๆ ในขณะที่สงครามระหว่างนครรัฐกำลังคุกรุ่น แม้ท่านจะไม่ประสบความสำเร็จในการให้คำปรึกษาแก่บรรดาเจ้านครรัฐต่างๆ แต่สำหรับนครรัฐหลู่ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านเอง ท่านได้จัดระเบียบสังคม และการเมืองจนนครรัฐหลู่กลายเป็นนครรัฐที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้ท่านยังได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจศึกษาโดยไม่เลือกชนชั้น ฐานะและวัย ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นครูคนแรกของชาวจีน และเมื่อท่านล่วงลับได้เพียง 1 ปี เจ้านครรัฐหลู่ได้สร้างวัดขงจื้อ (ข่งเมี่ยว) ขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับสักการะท่าน แบบอย่างการสร้างวัดวัดอุทิศให้แก่ขงจื้อ ได้แผ่ความนิยมไปยังกลุ่มประเทศที่ได้รับวัฒนธรรมจากจีน เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนามด้วยเช่นกัน

คัมภีร์คลาสสิก 9 เล่ม

ภายหลังจากที่ขงจื้อล่วงลับไปแล้วรวม 300 ปี บรรดาสานุศิษย์ได้รวบรวมแนวคิดเชิงปรัชญาและคำพูดโต้ตอบกับสานุศิษย์ของท่านไว้ในคัมภีร์ “หลุนอวี่ (論語

¹จำนวนคัมภีร์ : 178

²Analects VII, 1

ประมวลคำสอนของขงจื้อ)” แต่น่าเสียดายที่แนวคิดและหนังสือของท่านและของนักปรัชญาเมธีจากสำนักศึกษาร้อยแห่งถูกเผาทำลายในสมัยราชวงศ์ฉิน (221–207 ปีก่อนคริสตกาล) คงเหลือไว้แต่เพียงตำราทางเกษตรกรรม โหราศาสตร์ และตำรายาอายุวัฒนะ นับเป็นการสูญเสยครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของศาสตร์ต่างๆ ของจีน

ลัทธิขงจื้อ (หยูเจีย) ได้รับการฟื้นฟู และยกย่องให้เป็นปรัชญาแห่งชาติในสมัยจักรพรรดิฮั่นหวู่ตี้ (140–86 ปีก่อนคริสตกาล) แห่งราชวงศ์ฮั่นตะวันตก และตำราคลาสสิกของขงจื้อทั้ง 9 เล่มได้รับการยกย่องให้เป็นตำราที่ใช้ในการสอบเข้ารับราชการ ตำราทั้ง 9 เล่ม แยกออกเป็น คัมภีร์ “อู่จิง” มี 5 เล่ม ซึ่งศึกษากันก่อนสมัยราชวงศ์ถัง³ ได้แก่

ชฺยฺจิง (書經 / Classic of History / คัมภีร์ประวัติศาสตร์)

ชือจิง (詩經 / Classic of Poetry / คัมภีร์กวีนิพนธ์โบราณ)

หลี่จี้ / โจวหลี่ (禮記 / Classic of Rites / คัมภีร์จารีตพิธี)

อี้จิง (易經 / Classic of Changes / คัมภีร์เรื่องความเปลี่ยนแปลง / คัมภีร์อนิจลักษณ์) และ

ชุนชิว (春秋 / Spring and Autumn Annals / คัมภีร์ฤดูใบไม้ผลิใบไม้ร่วง)

ต้าเสวีย (大學 / The Great Learning) ตัดตอนมาจากคัมภีร์จารีตพิธี มีความสำคัญเพราะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาและการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่กระทำในสิ่งที่ตนไม่ต้องการให้ผู้อื่นกระทำกับตน

จงยง (中庸 / สายกลาง / The Doctrine of the Mean) ตัดตอนมาจากคัมภีร์จารีตพิธีเช่นกัน มีทั้งหมด 33 บท ชี้แนะแนวปฏิบัติตนตั้งแต่เจ้าเหนือหัวลงมาถึงสามัญชนตามโครงการแห่งสวรรค์เพื่อบรรลุถึงคุณธรรม เจกเช่นกษัตริย์อุดมคติในอดีต

หลุนอวี่ (論語 / ประมวลคำสอนของขงจื้อ / The Analects)

เมิ่งจื่อ (孟子 / The Mencius) แต่งโดยเมิ่งจื่อ (372–289 ปีก่อนคริสตกาล) ซึ่งศึกษาแนวปรัชญาของจื้อจากขงจื้อ (จื้อซือ) หลานของขงจื้อ เมิ่งจื่อได้ให้ความสำคัญแก่ความสุขและการอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นอันดับแรก ประเทศชาติเป็นอันดับรอง ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960–1279) เมื่อบรรดาสานุศิษย์ลัทธิขงจื้อได้นำหลัก

³บารัม 2521 : 19

ปรัชญาและความเชื่อทางพุทธศาสนา และลัทธิเต๋าเข้ามาผสมผสานกับลัทธิขงจื๊อ เกิดเป็นลัทธิขงจื๊อใหม่ (道學 เต๋าเสี่ยว) จูซี (ค.ศ. 1130–1200) นักปรัชญาเมธีที่มีชื่อเสียง สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (ค.ศ. 1126–1279) ใต้ให้ความสำคัญกับคัมภีร์คลาสสิกทั้ง 4 เล่ม (ต้าเสี่ยว จงยง หลุนอวี่ และเมิ่งจื่อ) และเป็นคัมภีร์พื้นฐานที่สำคัญในการสอบเข้ารับราชการในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ระบบดังกล่าวถือว่าเป็นความปรารถนาสูงสุดของชาวจีน เพราะการประสบความสำเร็จจากการสอบไล่เข้ารับราชการ มีผลต่อสถานะทางสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งจะได้รับการยกระดับที่ดีขึ้น

แนวคิดเชิงปรัชญาของขงจื๊อ

ขงจื๊อได้รับการยกย่องในด้านจริยศาสตร์คนสำคัญของโลก เพราะเสนอแนวคิดที่สำคัญด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่ดีงามของมนุษย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวจีน หลักคำสอนที่สำคัญของขงจื๊อมีอยู่ 4 ประการ แต่ชาวจีนมักพูดเรียงกัน 5 คำ คือ เหริน (เมตตาธรรม) อี้ (ความชอบธรรม) หลี่ (ชนบทประเพณี จริยธรรม) จื่อ (ปัญญา) ซิ่น (สัจจะ)⁴ ขงจื๊อเน้นการจัดระเบียบแบบแผนที่ดีให้แก่ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันเล็กที่สุดของสังคม เพื่อให้เป็นรากฐานทางจริยธรรม และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคม

ขงจื๊อนำคุณธรรมของ “เหริน” มาใช้อธิบายกับความสัมพันธ์ 5 ประการ (อู่หลุน 五倫) และหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันตามสถานภาพในสังคม นั่นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถือยศ ยกย่องผู้ปกครองที่มีธรรมาภิบาล ผู้ถือยศมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน และจงรักภักดี ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร บิดามารดามีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร บุตรควรเคารพนับถือและมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ที่ควรถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ควรมีความรักผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน⁵ ขงจื๊อให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประการนี้มาก และคาดหวังว่าเมื่อทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเช่นนี้แล้ว ก็จะนำมาซึ่งความสงบสุขสู่สังคม⁶ ลัทธิขงจื๊อจึงมี

⁴เรื่องเดียวกัน : 32

⁵เรื่องเดียวกัน : 41–42

⁶Lun Yu : The Records of Rites, Book IX

แนวปฏิบัติอย่างครบวงจร บรรดาสาธุศิษย์ของท่านต่างนำแนวคิดเชิงปรัชญาของท่าน มาเผยแพร่ และกลายเป็นหลักของจารีตประเพณีในการดำเนินชีวิตของชาวจีนจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ขงจื้อยังให้ความสำคัญในการขัดเกลาบุคคลในสังคมให้เป็นสุภาพบุรุษ (จุนจื่อ) หรือบัณฑิต (เหวิน) ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีคุณธรรม ผ่านการเรียนรู้ศาสตร์สำคัญ 4 ประการของลัทธิขงจื้อคือ ศิลปะการเขียนตัวอักษรจีนด้วยพู่กัน การวาดภาพ การเล่นดนตรีและการเล่นหมากล้อม เป็นต้น ก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นปัญญาชนที่พร้อมทั้ง วิชาความรู้ มีจริยธรรม และรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย⁷

คัมภีร์ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีเนื้อหาในการกำหนดบทบาทของข้าราชการ และนักบริหารให้ทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งในเวลากลางวัน ตกเย็นเหล่าบัณฑิตหรือสุภาพบุรุษ ต่างแสวงหาความสุขใส่ตัว ด้วยการพักผ่อนในสวนกับเพื่อนฝูง ปลดปล่อยจิตใจให้เพลิดเพลินไปกับศิลปะการเขียนตัวอักษรด้วยพู่กัน ประพันธ์โคลงกลอน เล่นดนตรี ล้อมวงเล่นหมากล้อม และวาดภาพ แนวคิดเชิงปรัชญาของขงจื้อยังเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของชาวจีนจนกระทั่งปัจจุบัน

มโนทัศน์ของขงจื้อกับงานศิลปะ

หลักปรัชญาของขงจื้อที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมที่มีธรรมาภิบาล สร้างคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถนำมาผูกโยงเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน และนำเนื้อหาเรื่องราวสาระมาประยุกต์ใช้กับงานศิลปะได้อย่างลงตัว และหลายแง่มุม เช่น ความกตัญญูต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ หลักการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรม การตกแต่งภายใน การแต่งสวนด้วยก้อนหินรูปทรงประหลาด เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้จะขยายความเพียงบางประเด็นพอให้เห็นเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ศิลปกรรมเล่าเรื่องความกตัญญู

ขงจื้อกล่าวยกย่องความกตัญญู (เซี่ยว 孝) เป็นคุณงามความดีที่สูงส่งยิ่งสำหรับมวลมนุษย์ ขงจื้อได้เขียนคัมภีร์เรื่องความกตัญญู (เซี่ยวจิง) ไว้เมื่อศตวรรษที่ 3

⁷Wikipedia, the free encyclopedia / Four Gentlemen /Junzi

ก่อนคริสตกาล สารสำคัญของคัมภีร์ก็เพื่อให้ลูกหลานได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อบิดามารดาหรือผู้มีพระคุณทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปแล้ว ความกตัญญูขั้นต้นที่บุตรพึงปฏิบัติคือ การไม่ทำร้ายหรือทำอันตรายร่างกายของตนเอง แม้แต่เส้นผมเพียงเส้นเดียวหรือผิวหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่บิดามารดามอบให้ ลูกหลานก็ควรสงวนรักษาเอาไว้ การได้รับการยกย่องว่าเป็นลูกกตัญญูก็เป็นสิ่งที่ชาวจีนถือว่าเป็นเกียรติยศอย่างสูงทั้งของตนเองและของวงศ์ตระกูล ตัวขงจื้อเองก็มีความกตัญญูสูงยิ่ง เมื่อมารดาของท่านสิ้นบุญ ท่านลาออกจากงานและไว้ทุกข์ให้มารดาถึง 3 ปี และใช้เวลาช่วงนี้แสวงหา ความรู้ใส่ตัวจนแตกฉาน

รูปประติมากรรมแบบนูนต่ำเล่าเรื่องลูกกตัญญูเป็นรูปที่แพร่หลายและพบเห็นบ่อยครั้งมากในงานศิลปะของจีน เรื่องของหวางเสีียง ลูกกตัญญู ทำด้วยแผ่นอิฐ ในสมัยราชวงศ์ลิวซัง (ค.ศ. 420–479) เขายอมอดทนต่อความหนาวเหน็บ โดยแนบร่างกายลงบนทะเลสาบที่แข็งเป็นน้ำแข็งเพื่อให้อุ่นจากร่างกายละลายน้ำแข็งเพื่อจะได้จับปลามาให้มารดาที่กำลังป่วยและอยากรับประทานปลา⁹ (ภาพที่ 2) นอกจากนี้ยังมีงานจิตรกรรมเล่าเรื่องชายหนุ่มชื่อ “ซุน” ถูกบิดาและมารดาเลี้ยงเกลียดชังและพยายามฆ่าให้ตายแต่ซุนก็ไม่เคยโกรธแค้นบุพการีและเลี้ยงดูบิดาในวัยชราด้วยความกตัญญู¹⁰

ภาพที่ 2

จิตรกรรม “เทศกาลเซ็งเม้ง (ชิงหมิง) ในต้นฤดูใบไม้ผลิ” โดยจางเจ้อตวน (ค.ศ. 1085–1145) เป็นภาพม้วนขนาดยาวเล่าเรื่องเกี่ยวกับเทศกาลเซ็งเม้ง ซึ่งเป็น

⁹www.Chinapage.com. XiaoJing

⁹Li Zehou 1988 : 69

¹⁰เรื่องเดียวกัน : 70

ประเพณีที่ลูกหลานชาวจีนพากันไปทำความสะอาดสุสาน และเช่นให้บรรพบุรุษใน ตันฤดูใบไม้ผลิ ประมาณวันที่ 4 หรือ 5 เมษายนและเป็นภาพที่ชาวจีนต้อนรับฤดูใบไม้ ผลิที่กำลังมาถึงพร้อมกับความอบอุ่นและความเขียวขจีของต้นไม้ใบหญ้า เนื้อหา เรื่องราวดังกล่าวถูกนำมาถ่ายทอดเป็นผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความยึดมั่น ในลัทธิขงจื้อ และบริบทของของสังคมจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960–1279) ที่ เปลี่ยนแปลงแนวคิดไปจากอดีต ด้วยการนำเสนอจิตรกรรมแนวใหม่ที่สะท้อนวิถีชีวิต ของผู้คนหลายชนชั้นบนท้องถนนในเมืองหลวงไคเฟิงของราชวงศ์ซ่งเหนือ อาคารบ้านเรือน ร้านค้า ร้านอาหาร ริมนถนน โรงน้ำชา เรือนแพ ยานพาหนะ ฯลฯ ภาพแสดงการปะปนกันของผู้คน ต่างชนชั้น แต่มีลักษณะที่แยกจากกัน โดยการแต่งกายและการใช้ยานพาหนะ เสี่ยงสำหรับชนชั้นสูง คนมีระดับหรือ พ่อค้าขี้เมา วัวลากเกวียน ลาบรรทุก สัมภาระของชาวบ้าน เป็นต้น¹¹ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3

ปัจจุบันรัฐบาลจีนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ จึงกำหนดให้เทศกาลเซ็งเม้งเป็นวันหยุดราชการ 1 วันโดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นไป นอกจากนี้มโนทัศน์ของชาวจีนเรื่องความกตัญญูยังได้แพร่หลายไปยังประเทศ ที่รับวัฒนธรรมจากจีนเช่นประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม และในกลุ่มประเทศที่มี ชาวจีนอพยพจำนวนมากเช่นอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และไทย มีการนำเนื้อหา นี้ไปสร้างงานศิลปกรรม เช่น จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดมหาพฤฒาราม ซึ่ง วาดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ตอนต้น มีภาพชาวจีนไว้หางเปี้ย กำลังกราบไหว้อัฐิของ บรรพบุรุษซึ่งบรรจุไว้ในช่องบนฐานเจดีย์ (ภาพที่ 4) ตามประเพณีของชาวจีนบน แผ่นดินแม้จะฝังศพบรรพบุรุษไว้ในสุสานของตระกูล แต่ชาวจีนอพยพรุ่นแรกๆ ยัง ไม่มีที่ดินสร้างสุสาน ลูกหลานจึงจัดการเผาศพตามแบบพุทธศาสนา และนำอัฐิมาไว้

¹¹Sickman and Soper 1971 : 229–230

ในช่องที่จัดไว้ตามฐานเจดีย์ ครั้นเมื่อถึงเทศกาลเซ็งเม้ง ลูกหลานก็พากันมาเช่นไหว้อัฐิเพื่อแสดงความกตัญญู ภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของชาวจีนที่ยังคงยึดมั่นในประเพณี แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม แม้ขงจื้อจะให้ลูกหลานสงวนรักษาวีระและส่วนต่างๆ ของร่างกายที่พ่อแม่ให้มา แต่ขงจื้อเองก็ไม่ให้ชาวจีนยึดถือในจารีต

ภาพที่ 4

ประเพณีจนเกินไป ดังนั้น ชาวจีนอพยพในระยะแรกจึงมักเคารพตามแบบพุทธศาสนา และนำอัฐิไปใส่ไว้ตามช่องเจดีย์ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมา ต่อมาเมื่อชาวจีนมีที่ดินสำหรับสร้างสุสาน ชาวจีนส่วนใหญ่จึงนำอัฐิไปฝังไว้ในสุสานของตระกูล

มโนทัศน์เรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่ชาวจีนยึดมั่นมาก แม้ในวงการศิลปะก็สามารถนำไปใช้เช่นกัน เช่นแนวปฏิบัติของบรรดาจิตรกรจีนยึดถือเป็นหลักการสำคัญในเชิงอนุรักษนิยม ก็ให้ความสำคัญและยกย่องผลงานของจิตรกรเอกในอดีตเป็นต้นแบบในการศึกษา ทฤษฎีศิลปะของเซี่ยเหอ (ค.ศ. 479–401) นักวิจารณ์ศิลปะ ได้ย้ำถึงการคัดลอกผลงานของจิตรกรในอดีตให้เหมือนที่สุดเป็นบทเรียนสำคัญ และทฤษฎีนี้ยังคงนำมาใช้ต่อกันมาในสมัยหลัง ผลงานของจิตรกรจีนเมื่อพันปีล่วงแล้วจึงยังคงมีปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ซึ่งของเดิมได้สูญสิ้นไปแล้วที่เห็นอยู่ไม่น้อยอาจเป็นผลงานคัดลอกของสานุศิษย์รุ่นหลังจำลองไว้

สถาปัตยกรรม

หลักเกณฑ์ขั้นพื้นฐานของสถาปัตยกรรมจีน คือ ทำเลที่ตั้งอาคารถูกต้องตามเฟิงจุ้ย (ลมและน้ำ) หรือฮวงจุ้ย ตัวอาคารวางในแนวแกนเหนือ-ใต้ มักหันหน้าไปทางทิศใต้ ซึ่งเป็นทิศที่เปิดรับแสงแดดอันอบอุ่นและป้องกันลมหนาวในฤดูหนาว รับลมร้อนแต่พอเพียงในฤดูร้อน มีลานโล่ง เพื่อให้พลังชี่พัดผ่าน มีกำแพงโอบล้อมสิ่งก่อสร้าง แผนผังอาคารซึ่งเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความหมายถึงแผ่นดิน และท้องฟ้ารูปโค้งกลมก็เหมือนสวรรค์ที่ครอบอยู่เหนือแผ่นดินซึ่งเป็นมโนทัศน์ของขงจื้อ

ในเรื่องสวรรค์และแผ่นดิน ฉะนั้น การวางแบบแปลนสถาปัตยกรรมของจีน ไม่ว่าจะเป็นวัง วัด หรือบ้านของสามัญชน ต่างเป็นกฎเกณฑ์ที่ได้รับแนวคิดมาจากลัทธิขงจื้อซึ่งเน้นความเรียบง่าย ประหยัด สมฐานะและให้ความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นอยู่ที่พอเหมาะ ผสมผสานเข้ากับลวดลายตกแต่งที่เป็นสัญลักษณ์ทั้งของลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้อยู่อาศัย

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

พิพิธภัณฑ์เซี่ยงไฮ้ (ช่างไห่) (ภาพที่ 5) เป็นตัวอย่างของการนำเอาหลักปรัชญาของขงจื้อมาใช้ ตัวอาคารของพิพิธภัณฑ์ มองจากภายนอก อาจมีความหมายได้ 2 ประเด็น ประเด็นแรก หลังคาทรงกลมวางกรอบบนฐานสี่เหลี่ยม¹² มีความหมายในเชิงปรัชญาของขงจื้อ หมายถึงสวรรค์และแผ่นดิน แต่อีกประเด็นหนึ่ง อาจเป็นรูปทรงที่เลียนแบบภาชนะตั้งสามขาโบราณ (ภาพที่ 6) ซึ่งเคยใช้เป็นภาชนะหุงต้มอาหารเพื่อบวงสรวงเทพเจ้าและเซ่นไหว้บรรพบุรุษในสมัยสัมฤทธิ์ (ประมาณ 3,000 กว่าปีมาแล้ว) กระแสความนิยมสะสมศิลปวัตถุโบราณประเภทสัมฤทธิ์และหยกเพื่อนำมาเป็นของประดับตกแต่งบ้าน เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มชนชั้นสูง ขุนนาง ข้าราชการ บัณฑิต ศิลปิน พ่อค้า คหบดี ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งซึ่งเป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบัน หม้อสัมฤทธิ์ตั้งขนาดใหญ่เลียนแบบวัตถุโบราณยังคงถูกจำลองนำมาใช้เป็นกระถางรูปวางไว้ในวัดและศาล

¹²Shanghai Museum Information

เจ้าจิ้น ซึ่งคงจะสืบเนื่องมาจากแนวคิดนี้เช่นกัน ตัวขงจื้อเองก็มีความพึงใจกับประเพณี การเช่นไหว้บูชابرพบุรุษมาตั้งแต่เด็ก ท่านมักติดตามไปดูพิธีเช่นไหว้โจวกง¹³ อยู่เสมอ ยิ่งกว่านั้นท่านยังลงทุนซื้อภาชนะเครื่องใช้เช่นไหวนำมาตั้งบนโต๊ะเพื่อเลียนแบบพิธีการ เช่นไหว้อีกด้วย¹⁴ ฉะนั้น สถาปนิกผู้ออกแบบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ คงนำแนวคิดและ แรงบันดาลใจเชื่อมโยงเข้ากับลัทธิขงจื้อได้ทั้งสองประเด็น

ลวดลายประดับตกแต่ง

ศิลปะประยุกต์โดยทั่วไปมักมีลวดลายประดับตกแต่งที่เป็นงานศิลปะโดยมีความเชื่อมโยงกับมโนทัศน์ของลัทธิขงจื้อที่มีความหลากหลายและมีความหมายอันเป็น สิริมงคล มีความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวจีนทุกระดับชั้น ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับลัทธิ ขงจื้อมีปรากฏใน เครื่องดนตรี กระดานหมากล้อม ภาชนะสัมฤทธิ์โบราณ (ถ้วยเจ้า/ หม้อตั้งสามขา) แจกัน (ภาพที่ 7) ม้วนหนังสือ ตัวอักษรมงคลที่สื่อความหมายถึง ความมีโชค ความสุข ความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย อายุยืน ปลายหรือ (สมปวารณา) เป็นต้น ตัวอักษรมงคล เหล่านี้ ถ้าให้สวยงามมีคุณค่าต้องเป็นผู้เขียนที่มี ศิลปะในการเขียนตัวอักษรด้วยพู่กัน ซึ่งเป็น ศาสตร์ 1 ใน 4 ที่สำคัญขงจื้อที่เหล่า บัณฑิตต้องหมั่นฝึกฝน

นอกจากนี้ยังมีลวดลายประดับอาคาร สถาปัตยกรรม เช่น กำแพง (ไต้วง) ลวดลายฉลุ เพื่อให้กระแสนลมไหลหมุนเวียนเข้าสู่ตัวบ้าน และ

ภาพที่ 7

¹³โจวกง (Duke of Zhou) เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จีนในสมัยราชวงศ์โจวตะวันตกตอนต้น เป็นพระอนุชาของพระเจ้าหวู่ (1050–1044 ปีก่อนคริสตกาล) และร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่มาด้วยกัน และมีส่วน ช่วยพระเจ้าหวู่จัดระเบียบบ้านเมือง จนเป็นเอกภาพและมีแต่ความสงบสุข เมื่อพระเจ้าหวู่สิ้นพระชนม์ พระเจ้า เจิง / เจิงหวาง (1044–1007 ปีก่อนคริสตกาล) พระโอรสขึ้นครองราชย์ โจวกงก็เป็นผู้สำเร็จราชการ ดูแล กิจการบ้านเมืองจนเรียบร้อย พระองค์เคยเป็นเจ้านครคนแรกของรัฐหลู่อีกด้วย

¹⁴Qu Chunli 1976 : 17

ลายแกะสลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมของเจ้าบ้าน ล้วนมีความหมายที่เป็นสิริมงคลก็เนื่องมาจากแนวคิดของลัทธิขงจื้อ

ลวดลายตกแต่งของลัทธิขงจื้อที่ให้อิทธิพลกับงานศิลปะของไทยประเภทงานจิตรกรรมฝาผนัง และอาคารสถาปัตยกรรม ลวดลายตกแต่งเหล่านี้พบทั้งภายในและภายนอกอาคารที่อยู่อาศัย อาทิเช่น บนदानจั่ว (दानสกด) บานประตู ผนัง ช่องลม คานชื่อ บนเครื่องเรือน ดังตัวอย่างจากภาพม้วนหนังสือบนหัวเรือในจิตรกรรมฝาผนังด้านตะวันออกในพระอุโบสถหลังน้อย วัดกัลยาณมิตร¹⁵ และบนหน้าจั่วด้านตะวันตกของหอไตรวัดสระเกศ เป็นต้น

ก๊อหนินหักปราชญ์ / ก๊อหนินแห่งจิตวิญญาน (ชาวจีนเรียกกั้งสือ กั้ง = วิญญาน สือ = หิน) เป็นชื่อที่ชาวตะวันตกเรียกก๊อหนินหินปูนรูปทรงประหลาด เกิดจากธรรมชาติ มีลายเส้นกรอบนอกของรูปทรงคดโค้งเว้าแหว่ง และมีรูพรุน ลายเนื้อหินมีหลากหลายตั้งแต่สีขาว เหลือง แดง เทา ไปจนถึงสีดำ พบมากบริเวณทะเลสาบใหญ่ (ไห่หู) ซึ่งมีอาณาบริเวณครอบคลุมมณฑลเจียงซู และเจ้อเจียง ก๊อหนินรูปทรงประหลาดดังกล่าวเป็นงานศิลปะตามธรรมชาติที่กลุ่มบัณฑิตชาวจีน นิยมเสาะแสวงหา เพื่อนำมาประดับตกแต่งบ้าน โต๊ะเขียนหนังสือ ห้องทำงาน สวนหรือสวนหย่อมตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งเป็นต้นมา (ภาพที่ 8) และมีความหมายเชื่อมโยงกับแนวปรัชญาของลัทธิขงจื้อ เปรียบเสมือนบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรงและแข็งแกร่งมั่นคง แม้ประสบอุปสรรคก็ตาม หินกั้งสือมีหลายขนาดตั้งแต่ขนาดเล็กเพียง 1 นิ้ว เหมาะสำหรับตั้งโต๊ะ ไปจนถึง 4-5 ฟุต แต่ถ้าสูงใหญ่ขนาด 20 ฟุตขึ้นไป มองคล้ายภูเขาจำลองขนาดย่อม เหมาะสำหรับประดับสวน และมีกพบมากตามสวนที่มีชื่อเสียงของจีนแถบบริเวณเจียงหนาน¹⁶ (ภาพที่ 9)

ก๊อหนินประดับสวนคล้ายหินภูเขาจำลองพบที่วัดพระเชตุพน วัดสุทัศน์เทพวราราม และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร อาจนำเข้ามาจากจีนในสมัยพระบาท

¹⁵ผู้เขียนเคยสันนิษฐานว่าอาจเป็นพระราชสาส์นที่ฝ่ายจีนฝากมากับเรือสินค้าไทย “สำริด : งานศิลป์บนจิตรกรรมไทย” วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 33, ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2550) หน้า 96 ความเป็นไปได้อีกประการหนึ่งก็คือ ม้วนหนังสือที่เป็น 1 ในสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคลของลัทธิขงจื้อ

¹⁶บริเวณเจียงหนาน หมายถึง บริเวณปากแม่น้ำแยงซี มีพื้นที่กว้างขวางกินอาณาบริเวณทางตอนใต้ของมณฑลเจียงซู และมณฑลอันฮุย กับทางตอนเหนือของมณฑลเจ้อเจียง และมณฑลเจียงซี

ภาพที่ 8

ภาพที่ 9

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อใช้ประดับสวนขวา และเมื่อสวนขวาถูกรื้อถอนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก้อนหินภูเขาเหล่านี้จึงถูกเคลื่อนย้ายไปไว้ตามวัดต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง (ภาพที่ 10)

ฉะนั้น จากที่กล่าวมาแล้ว ลัทธิขงจื้อ ได้วางกรอบชีวิตให้กับชาวจีนและสังคมอย่างรัดกุม ทั้งทางด้านกฎระเบียบ การปกครอง จริยธรรม จารีตประเพณี การดำเนินชีวิต และงานศิลปะ จนหลอมละลายกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวจีน

ภาพที่ 10

บรรณานุกรมและที่มาของภาพ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (แปล). บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน. ภาคหนึ่งและสอง. พิมพ์ที่
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง : พระนคร. 2510

มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์ “จิตรกรรมจีน” เอกสารคำสอน รายวิชา 310324 สื่อการสอน
ประเภท Powerpoint เผยแพร่ที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 2551

_____ . ตามรอยมรดกวัฒนธรรมจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น :
มุมมองจากจิตรกรรมฝาผนัง. งานวิจัย ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยและ
พัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2547 กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภ
การพิมพ์, 2550

_____ . ศิลปะจีน : ยุคสัมฤทธิ์ในประเทศจีน. ตำรา. กรุงเทพฯ : ภาค
วิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2551

อาร์ชี เจ บาร์หม์ (เขียน). ครอบคลุม ไชยธนะสาร (แปล). หลักคำสอนของขงจื้อ.
กรุงเทพฯ : สนพ.เดลฟี, 2521

Sickman, Laurence and Soper Alexander. Art and Architecture of China.
Harmondsworth, Middlesex : Penguins Book Ltd. 1971

Li Zehou. The Path of Beauty. The People's Republic of China, Beijing, 1988

Qu Chunli. The Life of Confucius. Foreign Language Press : Beijing, 1996

เว็บไซต์

www.chinapage.com. Accessed 7/8/2007

<http://www.Wikipedia>, the free encyclopedia. Accessed 9/3/2008

ภาพที่ 1 และ 8 บรรจงศักดิ์ ปานทอง

ภาพที่ 2 Li Zehou. 1988

ภาพที่ 3 Wikipedia, the free encyclopedia

ภาพที่ 6 ชูพล เอื้อชูวงศ์

บทความนี้ได้นำบางส่วนของงานวิจัยเรื่อง “สวดลายกระบวนจีนในกรุพระปรางค์
วัดราชบูรณะ : มุมมองใหม่” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยศิลปากร และกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการมาปรับปรุงและขยายความ